

CONTRIBUȚII LA STUDIUL „VĂLĂRETULUI” ÎN JUDEȚUL VASLUI

DAN RAVARU

Lucrarea de față își propune clarificarea unor aspecte legate de problematica vălăretului, obicei foarte răspândit în sudul Moldovei, care nu s-a bucurat încă din partea cercetătorilor de o atenție proporțională cu importanța sa. Receptarea imediată ca manifestare folclorică sincretică generatoare de veselie și amuzament, instabilitatea exterioară a structurii sale interne, caracterul deschis care permite includerea unor fenomene artistice extrafolclorice au contribuit la crearea unui climat de neîncredere și dezinteres față de vălăret, de unde și bibliografia extrem de restrinsă.

Prin funcționalitățile sale actuale, vălăretul se încadrează categoriei generale a datinelor și obiceiurilor de iarnă, studiată atât de etnografi cât și de folcloriști, fiind asociat preponderent ciclului calendaristic legat de sărbătorile de iarnă. Fără să mai prezentăm în acest context bogatele semnificații apotropaice și de rituri de fertilitate de care sînt încărcate manifestările din cele 12 zile ale ciclului Anului Nou, vechimea sărbătorilor consemnată atât la populațiile aflate pe primele trepte ale evoluției cât și în cele mai vechi documente scrise — cele sumeriene — vom sublinia numai ponderea deosebită pe care o implică aceste sărbători în peisajul etnografic moldovenesc, raportat la celelalte zone ale țării.

Semnlat la sfîrșitul secolului al XIX-lea în foarte multe localități — în chestionarul Densușianu întîlnim peste 300 de atestări¹ — circulînd încă destul de intens pe o arie care cuprinde 5—6 județe, termenul de „Vălăret” este ignorat în general de lingviști și de o bună parte a etnografilor și folcloriștilor. Cuvîntul, cunoscut pe teren de la Buzău pînă la Iași, întîlnit și în opere literare („Scrieri”, D. D. Pătrășcanu), lipsește consecvent din dicționare — cu excepția dicționarelor: Scriban și Ciorănescu și lucrării „Lexic regional” de C. Parfene. Menționăm că folosim varianta „vălăret” deoarece este predominantă în sudul Moldovei, respectiv acolo unde s-a conservat cel mai bine și datina.

Obiceiul, semnalat și el odată cu răspunsurile la Chestionarul Hasdeu (1886)², descris pe larg în Chestionarul Densusianu, prezentat amănunțit și cu deosebită competență de conf. dr. V. Adăscăliței, lipsește la rîndul său din paginile principalelor sinteze tratînd în ultimii ani datinile românilor. Ne referim la lucrările lui Mihai Pop, Ovidiu Birlea³, de asemenea nu a fost inclus în materialul de investigație a Atlasului Etnografic Român. S-ar părea că, în loc de a trezi un interes mai larg, complexitatea și caracterul general neelucidat încă al vălăretului, au dus la ocolirea popularizării noțiunii și studierii sale, neexistînd la ora actuală o lucrare de specialitate care să se ocupe exclusiv de acest subiect. Alături de preocupările fundamentale aparținînd conf. univ. dr. V. Adăscăliței, incluse în referințele sale generale la teatrul popular din Moldova, putem semnala doar notabilele contribuții ale lingvistului ieșcan Stelian Dumistrăcel.

În cercetările noastre de teren am întilnit referitor la originea cuvîntului unele etimologii populare, filologice nesemnificative, dar care „lustrează” sugestiv frămîntările subiecților, conștienți de caracterul încifrat al termenului. „Vălăret” ar proveni de la vizionarea succesivă a cetelor de urători care apar una după alta „ca niște valuri”⁴, sau de la „văl”⁵ într-o sinonimie forțată cu „mască”, element definitoriu al vălăretului în forma sa actuală. În lucrarea sa de stat, profesoara A. Cătanoaici din Birlad prezintă ca etimon un ipotetic verb din latina vulgară „veleo, velere” cu sensul de behăit al oilor, mieilor. Interesantă prin determinările sale legate de păstorit, primăvară, fertilitatea turmelor și cea generală, ipoteza nu rezistă însă nici unui sumar examen filologic neîntrunind aplicarea legilor fonetice ale limbii române. August Scriban în „Dicționarul limbii românești”, Iași, 1939, considera vălăritul drept participiu al verbului „a vălări” ambii termeni fiind puși în relație etimologică cu albanezul „vëljamëri” avînd sensul de „înfrățire”. Alexandru Ciorănescu, în „Diccionario etimologico rumano”, 1958—1961, propune ca etimon „val” cu sensul de undă a apei, avînd ca punct de plecare în construirea ipotezei obiceiul udatului asociat deseori cu vălăretul și analogia cu francezul „ondoyer” (a boteza în caz de pericol). De remarcat rezerva lui Ciorănescu, conștient de faptul că asocierea vălăret-udat, apă, nu trebuie înțeleasă la modul absolut și generalizată forțat. Stelian Dumistrăcel întreprinde o extrem de documentată cercetare în sensul demonstrației că origine a cuvîntului vălăret a expresiei „a lua, a duce la vale”⁶. Aceasta, în contextul demonstrației generale a genezei vălăretului din rîturile de fertilitate ale primăverii, dominate de recurgerea frecventă la elementul acvatic. Riturile discutate, asupra cărora vom reveni pe larg mai jos, constau și în ducerea, trasul la vale, la un pîriu unde era cufundat în apă, a imprudentului care ieșea în calea colindătorilor pe uliță. Cu toată considerația față de erudiție și acumularea impresionantă de exemplificări ce caracterizează paginile scrise de Stelian Dumistrăcel, nu credem că această latură, deși foarte importantă, poate fi definitorie pentru obicei în ansamblul său. Înclinăm spre acceptarea etimologiei propuse de August Scriban avînd în vedere mai multe motivații. „Înfrățirea” apare evident ca o condiție

esențială a organizării cetei de tineri de tip arhaic în vederea practicii riturilor de primăvară și a organizării sărbătoririlor și distracțiilor care nu se reduceau la „trasul la apă”. Existența în albaneză a expresiei presupune, după o accepțiune aproape generală de la B. P. Hasdeu încoace, un alt cuvânt daco-getic cu o construcție asemănătoare a cărui evoluție s-ar încadra mai bine legilor fonetice ale limbii române decât transformarea „la vale-vălări”. De asemenea, originea dacică, sugerată de înrudirea albanezii, devine mai veridică dacă luăm în considerație aria de răspindire istorică și actuală a vălăretului. Atestările cuprind o zonă avînd drept extremități județele Buzău și Iași, cu centrul de greutate în Colinele Tutovei, parte a țării supusă mai tîrziu romanizării dar cunoscînd o intensă locuire daco-getică, mai precis carpică.

Diversitatea părerilor în problema vălăretului a fost determinată și de multitudinea aparentă de semnificații a termenului, care exprimă practic un rit inițial de fertilitate ce s-a îmbogățit pe parcursul evoluției sale istorice cu noi forme de exteriorizare.

Cele mai vechi mărturii scrise în care întîlnim atît descrierea obiceiului cît și folosirea denumirii vălăret apar în răspunsurile la Chestionarul Hasdeu. „Flăcăii, însoțiți de lăutari, umblă pe la casele cu fete, de Paști, la vălărit, unde joacă și urează pe gazdă” sau „umblatul pe la fete se numește vălării”⁷. Răspunsurile provin din Goleești, Vorovești, Roșcani — județul Iași și din Mărcăineni — Buzău. Un tablou mai semnificativ se conturează în urma foiletării răspunsurilor mai ample, primite la întrebările lui N. Densusianu și datate 1896. În primul rînd, obiceiul este semnalat în fostele județe Buzău, Brăila, Rîmnicu-Sărat, Covurlui, Tecuci, Bacău, Tutova, Vaslui, Roman, Iași⁸. Deci întreaga Moldovă centrală și de sud (putem adăuga, fără să greșim, la cele de mai sus și fostul județ Putna, actualmente Vrancea, de unde s-au pierdut răspunsurile) și răsăritul Munteniei. Nu întîmplător vălăretul, reprezentativ etnografic, se înscrie, paralel cu o serie de elemente folclorice și lingvistice bine determinate, în niște coordonate istorice precise. În procesul etnogenezei românești această zonă a avut rol deosebit de caracteristic prezentînd pe de o parte originalitatea conservării unor vechi elemente autohtone, pe de alta o sintetizare la fel de originală a unor tipuri relativ diferite de romanizare, provenite de la sud, vest și nord. Zona a rămas individualizată pînă tîrziu în istorie, județele moldovenești citate mai sus corespunzînd perfect cu Țara de jos în limitele Siret — Prut, cele muntenești presupun o veche unitate teritorială românească nedeterminată încă, justificatoare pentru schimburile de teritorii între Moldova și Muntenia la sud de Trotuș sau în părțile Chiliei și pentru constituirea de mai tîrziu a episcopiei Buzăului.

Din analiza tuturor elementelor referitoare la vălăret, extrase de Adrian Fochi din tot cuprinsul răspunsurilor la Chestionarul Densusianu rezultă drept caracteristici majore existența sa ca obicei de primăvară și practicarea ritualică de ceata de flăcăi a satului. În 31 de localități din județele Brăila, Bacău, Covurlui, Iași, Roman, Tecuci,

se practica luni după paști. Tot atunci se practica pe actualul teritoriu al județului Vaslui la Bogdănești, Ivești, Obîrșeni, Puiești, Sălceni, Codăești, Dănești etc. Totodată răspunsurile din unele localități ale județelor istorice Tecuci, Brăila, Iași atestă practicarea marți după paști, la fel ca în Plopana, Cîrja, Ivănești — Vaslui. Faptul că vălăretul nu este legat ferm de o anumită zi a celei mai importante sărbători creștine dovedește din nou caracterul său general de primăvară, asocierea cu paștele datorîndu-se unor circumstanțe istorice și sociale neesențiale. Cu toate unele nuanțări locale, forma sa predominantă, putem afirma chiar absolută, rămîne umblatul cetei de flăcăi prin sat împreună cu lăutarii. Ei poftesc fetele la horă și la scrînciobul instalat de obicei în fața circiumii. Sînt ridicați în brațe cei întilniți la gazde — elevație cu rosturi magice străvechi ca și utilizarea scrînciobului —, sărută mîna bătrînilor. Pe alocuri, este semnalată purtarea în brațe a unor miei născuți de curînd, prezentarea lor frunțașilor satului, urmele evidente ale unui ritual particular închinat asigurării fertilității turmelor integrat mai tîrziu ritualului general. Se conturează și cîteva elemente privind structura cetei de flăcăi. Referindu-se numai la arealul județului Vaslui remarcăm de exemplu că la Bogdănești participau la vălăret toți flăcăii, la Puiești numai cei ieșiți la horă. Cu toții primesc drept răsplată bani, băutură și alimente rituale. Pe prim plan între acestea, colacii făcuți de fete pentru cîte un anumit flăcău, înmînarea sa solemnă avînd aproape valoarea unei logodne, aspect foarte stabil pe care îl întîlnim perpetuat în formele actuale de vălăret. Tot ca elemente stabile subliniem obligațiile privitoare la organizarea horei, asumate prin simbolicul act al „cumpărării satului”, folosirea darurilor pentru plata lăutarilor, existența unui conducător autoritar, conștiința îndeplinirii unei acțiuni socialmente necesară.

Prin interpretarea unor elemente disperate sau mai puțin proeminente în relatările din anul 1896, coroborarea lor cu aparente contaminări — iordănitul, umblatul femeilor prin sat în ajunul zilei de 6 ianuarie cînd se desfășoară sub noi forme un vechi ritual acvatic — și mai ales cu mărturii din izvoare scrise mult anterioare, se conturează un substrat originar către care converg părerile mai multor cercetători, în primul rînd ale lui Stelian Dumistrăcel. În „Viața și petrecerea sfinților” de Dosoftei, în imprecățiile unor înalte fețe bisericești ca Iacob Putneanul și Sava Brancovici la adresa obiceiurilor „păgîne”, la care se adaugă relatările din „Condica” logofătului Gheorgachi și din notele de călătorie ale suedezului Weismantel este descrisă o practică ritualică frecventă la toate păturile sociale, întilnită în sate, tîrguri și chiar la Curtea domnească în anturajul voievodului. Tot a doua zi de paști umblau prin localități cete care prindeau și cufundau în apă trecătorii singuratici. După cum mărturisește Gheorgachi marii dregători îl amenințau și pe Domn cu acest tratament. Ridicarea în brațe, însoțită de glume dure și deseori îndoielnice, s-a perpetuat în scenariile de vălăret pînă în ultimul timp, filiația fiind subliniată și de udatul transferat în stropitul cu parfum.

În decurs de mai puțin de un secol vălăretul a suferit mari transformări în desfășurarea sa exterioară, cunoscând în paralel o mutație în timp aproape totală. Deși vălăretul de paști se mai întâlnește sporadic, pentru majoritatea informatorilor el este asociat în prezent exclusiv obiceiurilor de iarnă. Elementele determinante pentru aceste mutații pot fi sesizate în timp. Tendința de regrupare a tuturor manifestărilor folclorice de peste an de origine ritualică la Anul Nou a fost în bună parte catalizată de transformarea calendaristică romană de la 153 î.e.n. când începutul noului an a fost stabilit la 1 ianuarie față de 1 martie. Bineînțeles că procesul acceptării a fost îndelungat și lent, domeniul culturii populare opunând o firească rezistență. Tendința caracteristică în primul rînd folclorului moldovenesc de a exacerba teatralul și fastuosul în manifestările sale a dus la înglobarea jocurilor cu măști din repertoriul unor sate în — după expresia profesorului V. Adăscăliței — „alaiuri ale alaiurilor”⁹, adică vălărete. Obiceiul de primăvară a constituit deci modelul, tiparul definitiv după care s-a organizat din nou ciclul iernii. Ignorarea acestei relații, a faptului că în satele respective a existat dintotdeauna un model de alai intim viziunii populare, au dus la ipoteza unor influențe exterioare, extrafolclorice, care ar fi determinat apariția vălăretului. S-au adus în discuție turneele „căruțelor cu paiețe” prin satele moldovenești mai ales influența malancăi bucovinene¹⁰ datorată la rîndul său unor elemente etnice alogene. Asemănările dintre malancă și vălăret nu presupun însă obligatoriu determinări într-un singur sens. În contextul cercetărilor actuale constatăm continuitatea absolută a vălăretului în satele în care a mai fost atestat. De asemenea, utilizarea accidentală a termenului de „malancă” în cîteva sate de pe Valea Tutovei nu ni se pare semnificativă. Este vorba de sate de clăcași, parțial colonizate cu bucovineni care au folosit desigur un termen cunoscut lor anterior pentru a desemna o realitate folclorică asemănătoare uneia deja știute.

Perioada de trecere de la alaiul simplu la cel care cumulează repertoriul satului în întregime pare să fi început la sfîrșitul secolului al XIX-lea încheindu-se în 20—30 de ani. Facem această afirmație plecînd tot de la datele cuprinse în răspunsurile la Chestionarul Hasdeu. În 7 relații despre vălăret — deci foarte puține în raport cu totalul —, una fiind din actualul județ Vaslui este surprins tocmai acest moment al trecerii : „...a doua zi de crăciun se duceau flăcăii la fete, primeau colaci și petreceau cu părinții fetelor, urîndu-și reciproc” (Roșcani — Iași) ; „vălăretul umblă de crăciun și a doua zi de paști” (Popești — Iași) ; „cu vălăritul vin de paști și de Anul Nou” (Bosia — Iași) ; „se umblă de Anul Nou și a doua zi de paști” (Valea Rea — Tecuci) ; „la paști și la Anul Nou flăcăii cu lăutarii tocmiți pentru horă merg din casă în casă pe unde sînt fete mari le joacă și le poftesc la horă. Primesc bani iar fetele le mai dau colaci și cozonaci” (Avrămești — Vaslui) ; „văvălari sînt flăcăii ce se duc în sărbătorile crăciunului prin case de adună colaci, vin, etc.” (Ianca — Brăila) ; „Vălari : flăcăii ce se adună la crăciun și a doua zi de paști, umblă din casă în casă, dîndu-li-se la crăciun colaci de casă și la paști ouă, pască” (nedetermi-

nat, Buzău). Celelalte aspecte, privitoare la organizarea și componența alaiului, se întâlnesc în patru consemnări referitoare la capră: „Ceilalți se fac : unii militari, unul urs îmbrăcat cu cojoacele pe dos, unul moșneag ce se trîntește cu ursul, unul babă, altul țigan ungînd obrazul cu funingine, apoi flăcăi și fete” (Corni, Liteni, Suceava); „Parte din feciori se îmbracă în haine femeiești, unul se face militar, țigan, evreu, neamț, harap. Cu toții joacă în fiecare casă cîntîndu-le scripcarii” (Giurgeni, Roman); „Altul e îmbrăcat femeiește ca soție a caprei alții cu cojoace pe dos; unul în fustanele; arnăut cu pistoale la briu și cu fes; în haine rufoase evreiești; cu lăutari. Umblă de la casă la casă, cîntă și joacă toată noaptea și în ziua de 1 ianuarie. Fetele mari au un colac anume pregătit” (Plopana, Tutova); „...ceilalți în costume diferite; turc ofițer, femeie, moșneag. Umblă cu lăutari...” (Onceștii Noi, Tecuci) ¹¹.

Vom încerca în rîndurile care urmează să prezentăm — în ceea ce au mai caracteristic — mai multe vălărete din județul Vaslui așa cum se desfășoară ele în prezent. Începem cu vălăretul de la Voinesti ¹² cunoscut atît din cercetări de teren cît și din frecvențele sale prezente scenice. În concepția informatorilor tradiția este foarte veche fiind cunoscută numai în forma sa actuală. Se cunoaște existența vălăretului de paști dar numai pentru alte localități. Timpul de desfășurare este strict ajunul Anului Nou și localia zi a noului an, acompaniamentul muzical realizîndu-se prin fanfara. În urmă cu 20—30 de ani se făceau în sat două cete corespunzătoare împărțiți în clăcași și răzeși. Cele două cete făceau pregătirile în mare secret, fiecare ascundea față de cealaltă elemente surpriză în costumație și cine anume interpretează un rol sau altul. Acum se face o singură ceată, secretul păstrîndu-se încă în ceea ce privește interpreții rolurilor. Repetițiile încep cu 3—4 săptămîni înainte, se fac la o singură casă, fetele ajută la confecționarea măștilor. Personajele vălăretului se împart în „frumosi” și „urîți”. Din prima categorie fac parte Comorașul, Anul Nou, Anul Vechi, Arnăuții.

Comorașul este îmbrăcat în uniformă militară cu chipiu tip Cuza. El are conducerea întregului vălăret, adună și administrează darurile bănești, rezolvă posibilele conflicte dintre membrii vălăretului sau dintre aceștia și oameni din sat. Anul Nou este îmbrăcat în „costum național” cu un coif de hîrtie scris. Este ales pentru interpretarea acestui rol cel mai frumos dintre flăcăi. Anul Vechi are o costumație vechi, un cojoc ponosit și o ghioagă. Arnăuții au și ei „costume naționale”, plete lungi din păr de cal, căciuli negre împodobite cu hurmuz, mărgelile și oglinzi într-un desen care sugerează imaginea unor flori, panglici multicolore. Pentru rolurile de arnăuți se aleg tinerii cei mai înalți și frumoși. Cealaltă categorie a „urîților” cuprinde caprele, moșnegii, babele, ursul, ursarul, caii, dracii sau vracii, harapii, negustorii, căldărarii. Caprele, mai multe la număr, au capul în vârful unui băț, cu partea inferioară mobilă și manevrată cu o sfoară. Corpul se face din sac îmbrăcat în hîrtie colorată, coarnele sînt din lemn de corn sau chiar naturale, de capră sălbatică. Între coarne se așează oglinzi. Jucătorul poartă ciorapi albi, opinci legate cu tîrsini.

Moşnegii sînt întotdeauna în număr mai mare de patru. Sînt înşişi cu curmeie, îşi atîrnă de acestea bucăţi de lanţ, tălănci şi beşici de porc umflăte. Au în picioare opinci cu ciucuri roşii. În mîini ţin ghioage mari, rotunjite la un capăt. Unele au capătul bătut cu ţinte, altele sînt sculptate. De regulă sculptura reprezintă un cap de femeie bătrîna. Insolitul costumaţiei este subliniat de dinţii din semînte de dovleac, coarnele cu ciucuri în vîrf, nasul exagerat de mare confecţionat din carton şi îmbrăcat în blană, coada din blană şi ea cu un clopoţel sau o beşică de porc la capăt. Rolul babelor este interpretat de bărbaţi travestiţi cu fuste lungi foarte vechi, înşişi cu curmeie, cu broboade negre foarte mari pe cap. La acestea se adaugă masca feţei cu nasul coroiat şi foarte mare, ciucuri, dinţii exageraţi. Poartă în mîini păpuşi, au cocoaşă în spinare, sînt încălţate cu opinci. Ursul are capul din lemn îmbrăcat în blană, dinţi din tablă albă, limbă vopsită roşu. Costumul se confecţionează din pantaloni şi bluză pe care se coase stof înmănuşiat reproducînd perfect imaginea unei blăni. Ursarul se dă cu funingine pe faţă, are plete lungi, chimir foarte lat din coajă de copac şi pantaloni foarte largi, poartă în mîină un hădărag şi o tobă din veşcă de ciur pe care se întinde o bucată de piele. Cai se pot face mai mulţi sau unul singur. Capul se face dintr-un lemn cu format natural adecvat ales din pădure, îmbrăcat în piele vopsită. Corpul este format dintr-o covată groasă, străpunsă la mijloc şi legată de umeri cu curele. Impresia de natural este accentuată de coama şi coada făcute din păr de cal. Îmbrăcămintea calului se confecţionează din sac pe care se coase hîrtie tăiată în colţuri, tot din hîrtie se face şi un simulacru de şea. Călăreţul este în costum popular, cu căciulă neagră ornamentată cu mărgele, pamblici, oglinzi. Dracii au o costumaţie deosebit de originală. Sînt acoperiţi în întregime cu blănuri negre, inclusiv faţa, au cozi îmbrîlgate puse pe sîrmă, coarne, furci de lemn. Harapii au costume roşii sau negre strînse pe corp, chingi şi diagonale din lanţuri de care sînt aghăţaţi mulţi clopoţei, poartă săbii şi puşti din lemn. În urmă cu 20 de ani pentru harapi se utilizau măşti specifice, expresive, la care se ataşau mustăţi mari. Acum îşi vopsesc faţa cu un amestec de funingine şi pudră roşie, îşi pun plete din păr de cal şi coif pe cap. Mijlocul, spatele şi pieptul le au înfăşurate în bete de piele bătute cu rozete galbene de aramă. Negustorii (evreii), spre deosebire de ceilalţi membri ai vălăreţului, poartă îmbrăcăminte şi accesorii evidente oraşeneşti: haine noi şi subţiri, scurte de doc cu gulere de vulpe, cizme, genţi şi bastoane. Măştile lor sînt din textile de diverse culori. Căldărarii imită îmbrăcămintea foştilor ţigani nomazi au ciocane de lemn şi oale cu care simulează spoitul. Sub influenţa spectacolelor de circ în vălăreţul contemporan s-au inclus şi auguştii, costumaţi în albastru şi roşu violent.

Ca o expresie a funcţionalităţii sale sociale ceata merge de la casă la casă, prin tot satul. Erau ocoliţi numai cei care trecuseră de curînd prin necazuri deosebite care nu le permiteau pentru moment să participe la bucuria colectivă. Ajuns la poartă comoraşul îl întreabă pe gospodar dacă primeşte vălăreţul. Răspunsul, în general afirmativ,

este urmat de apelul fluierelor. În curtea gospodarului muzica intonează o melodie specifică numită hustru. Urmează dialogul dintre Anul Nou și Anul Vechi cu un conținut identic celui din piesa de teatru popular „Jienii”, exemplu de obișnuită contaminare în folclor. Vălăretul propriu-zis începe cu jocul caprelor. Se dansează într-un ritm vioi, după o melodie trepidantă inițial, care, treptat devine domoală; caprele se îmbolnăvesc. Moșnegii simulează un tratament arhaic le „iau sînge” cu cutitul. „Însănătoșite” caprele sar, zburdă, se mai sperie puțin cînd moșnegii le amenință cu execuția lupului, dar își încheie jocul într-o veselie generală. Melodia executată de fanfară este parțial însoțită de versuri improvizate sau de circulație locală. Succede imediat jocul moșnegilor, asemănător în bună parte celor ciobănești. Mai demult ei executau și sărituri acrobatice peste ghioage în timpul dansului. Rolul moșnegilor implica de altfel și alte responsabilități pe lângă cele coregrafice. Conform unei simbolistici evidente și în costumație ei reprezentau forțele anteice ale pămîntului natal fiind reîntruchipări ale tuturor generațiilor de strămoși. Cînd întimplarea scotea față în față două cete de vălăret (ceea ce se evita de regulă) apărea o situație conflictuală a cărei rezolvare cădea exclusiv în sarcina moșnegilor. Ca reprezentanți ai celor două cete ei se luau la trîntă sau se întreceau la joc. În primul caz victoria era adjudecată celui care reușea să-i strice adversarului masca. Și din acest motiv pentru rolurile de moșnegi se cereau calități fizice deosebite. Sînt așezați în cerc, jocul lor se execută la stînga și la dreapta. La fel de dinamic este și jocul babelor în care predomină elementele de improvizație, deseori indecente. Contradicția aparentă dintre costumația bătrînească și aspectele de fertilitate din accesorii și comportamentul coregrafic se datorează, pe lângă intențiile umoristice, unor reminiscențe din cultele străvechi ale „mamelor” ale rodniciei. Ursul intră tirîndu-se făcînd o serie de mișcări intenționat stîngace. Unele fac aluzie la vechea practică terapeutică a „călcatului” de urși adevărați. Pe fondul mișcărilor pline de umor ale ursului, ursarul interpretează o variantă locală de corăghească. Jocul harapilor este în primul rînd de virtuozitate. Rapiditatea ritmului este foarte mare, se joacă peste picior în spate, cu sabia în gură, se realizează cu tot corpul un tremur permanent care face să sune clopoștii. Negustorii joacă cu mîinile deasupra capului păstrînd între ele bastonul pe care-l scot în evidență, ca și geanta îndepărtată de corp în timpul rotirilor accentuate. Jocul dracilor este cel mai rapid, viteza duce la confundarea de către spectatori a părților corpului, înveselesc asistența încercînd mereu să-și prindă coada. În încheiere „frumoșii” dansează cu fata sau fetele gospodarului. Fata gazdei obișnuia, și acum dar mai rar, să ofere alesului ei un colac frumos și o năframă. De regulă darul era acceptat în cazurile mai rare de refuz era pus într-un par al gardului. Cu bani primiți se plătea muzica și alte cheltuieli — între altele se cumpărau opinci celor care și le rupseseră la joc în timpul vălăretului — darurile se împărțeau cu excepția colacilor primiți „personal”.

Considerînd vălăretul de la Voinești în mod relativ, ca instrument

de lucru-drept „tip”, loc de referință vom trece în revistă alte câteva forme de vălăret.

Vălăretul de la Puiеști¹³, unde este — paralel — numit și malancă, este format din ofițer (sau cămăraș), patru arnăuți cu nevestele lor, ursul cu ursar, babă și căldărar, lup, fierărași și țigănci. Costumul arnăuților are un caracter deosebit de arhaic; fes roșu cu canaf negru, brîie late, călțunași roșii cu dungi de horboțică. „Nevestele” lor sînt flăcăi traveștiți legați la cap cu barizuri albe, galbene sau negre, scurteici, fuste lungi. Uniforma ofițerului sugerează în mod reușit vestimentația militară din secolul al XIX-lea: tunică roșie cusută cu brandenburguri negre, galoane, eghileți la umărul stîng, centură cu diagonală, pantaloni negri în cizme de piele, chipiu înalt cu pampon. Ursul se face din blăni de oaie, ursarul are ca element deosebit în costumație fesul cu canaf. Baba are fustă lungă, casincă, ține în mîini o păpușă reprezentînd un copil în care lovește cu un ciur. În ritmul ei joacă și un copil de 7—8 ani, de asemenea un căldărar. Capul cu aspect straniu al lupului se confecționează din lemn și bot adevărat de ciine. Trunchiul se îmbracă în piei de ciine, picioarele se înfășoară în blăni de oaie. Fierărașii și țigăncile au costumația obișnuită pentru acele personaje. Vălăretul pleacă prin sat pe la opt seara în ajun de Anul Nou. Spectacolul în curtea gospodarului începe cu dansul „dîngulița” sau „arnăuteasca” interpretat de toți membrii vălăretului, urmat de „a bastei” jucat numai de arnăuți așezați în cruce. Ursul dansează și el, la un moment dat simulează că a murit, „durerea” asistenței este exprimată de o melodie funeabră, baba și căldărarul se învinuiesc reciproc de moartea ursului. Acesta se scoală, îl deranjează veselia provocată de „învierea” sa, începe o nouă ceartă. În încheiere urmează jocul lupului, totul terminîndu-se într-o dezordine plină de veselie. La lezer¹⁴, în apropierea Puiеștilor, organizarea vălăretului presupunea discuții aprinse anterioare, repetiții intense. Redăm mai jos relatarea unui informator mai vîrstnic, considerînd-o remarcabilă prin pitorescul și spontaneitatea sa: „Se obișnuia ca toți flăcăii din sat să fie cuprinși în vălăret. Rămîneau în afară numai cei care mergeau cu plugul cel mare. Se făcea sfat între flăcăi și se tirguia cumpărarea satului. Unul zicea: eu dau două mii de lei, care dă mai mult? Zicea altul: eu dau două mii două sute, care dă mai mult? Și așa pînă ajungeau la o sumă care credeau cu toții că o să fie de ajuns pentru plățirea muzicii și pentru toate cheltuielile care trebuiau făcute la vălăret. Cel care cumpăra satul era numit cămăraș și strîngea bani de la flăcăii care urmau să fie în vălăret. Dacă nu se adunau banii pînă la suma care se hotărîse, trebuia să pună el restul. Nu-l ajuta nimeni, numai părinții îl ajutau. Dacă banii strînși erau mai mulți, își putea scoate banii și își punea și muzica a doua zi să-i cînte numai lui. Dacă nu, rămînea în pierdere. Nu se scria înainte cît dădea fiecare, acum se scrie. Cînd se făcea suma trebuia să se împartă pe flăcăii care au dat cămărașului. După ce se hotărau toate în privința banilor începeau pregătirile, făceau școală. Ei mergeau la han să facă școală, acolo erau dușamele și jucau pe ele. Se adunau cite trei seri la rînd. Se mai odihneau o seară, două, pe

urmă iar făceau școală trei seri. Cămărașul îi alegea pentru ce să fie fiecare vălăret. Cei mai frumoși, mai curăței la față urmau să fie arnăuți. Se alegea urs, ursar, trei țigănci, patru moșnegi, popă, patru negustori, spoitori, auguști. Îi punea la probă. Dacă nu-i plăcea cum joacă îi schimba. Nu putea să fie nici o supărare. Cămărașul hotăra totul. De Anul Nou trăgeau întâi cu toții la cămăraș acasă. Acolo se îmbrăcau, se mascau. Cămărașul hotăra de la ce margine a satului să înceapă. Luau toate casele la rînd”.

Ceea ce este cu totul particular pentru vălăretul de la Iezer (în contextul județului Vaslui) constă în interpretarea obligatorie a unui colind la început. La unele case, după dorința gospodarului, vălăretul rămînea o simplă figurație a colindului, la altele se desfășura tot jocul.

Vălăretul de la Ruși ¹⁵ este format din Anul Nou, Anul Vechi, căpitanul, arnăuții, vînătorul, ursul, lupul, căldărarii, dracul. În vălăret, este inclusă și formația de „Jieni” realizîndu-se un spectacol unic al satului.

La Bogdănița ¹⁶ măștile antropomorfe predomină în vălăret. Cămărașul, îmbrăcat în costum național cu o pălărie bogat împodobită, dirijează întreaga ceată și dansează doar în sirba finală. Este secundat de doi oameni de unire la fel costumați dar avînd în plus buzdugane. Urmează doi arnăuți, doi vînători, doi mocănași, cu costumația și accesorii obișnuite ale rolurilor. Nemțisorii, tot doi la număr, au rochii și briie roșii, cununi de zurgălăi și coifuri mari care pot fi trase peste față ca niște, măști. Harapul este îmbrăcat de data aceasta în costum național și are rolul de protector al damelor. Evreul, evreica, ursul, ursarul, moșnegii, calanții cu calanțițele și copii lor, prezintă unele detalii originale în costumație care nu semnifică însă transformări totale. O categorie nouă de personaje este cea a damelor, cu bluze roșii și fuste largi, crețe și multicolore. Conform tradiției, și aceste personaje feminine sînt interpretate de bărbați.

Pentru vălăretul din Tomești ¹⁷ menționăm personajele: doi arnăuți, doi auguști, doi evrei, popa, dascălul doctorul, ursarul, ursul, capra, calul.

Vălăretul de la Iana ¹⁸ are un grad deosebit de spectaculozitate și o gamă largă de personaje, peste 40 la număr. Jocul este condus ca de obicei de cămărașul costumat ca ofițer. Alaiul este deschis de „flăcăul” sau „mirele” — îmbrăcat sărbătorește, cu beteală pe piept — și de „fata” sau „mireasa” cu rochie albă, voal, pălărie mare, umbrelă, rujată pe buze și obraji. Sînt urmați de un număr variabil de „flăcăi” în costume naționale cu briie late și multe bete, numiți și „frumoși” sau „sirbi”. Neamțul are costum ofițeresc cu caschetă și sabie. Arnăutul are întreg costumul, ca și sabia de culoare roșie. Moșneagul, baba, evreul, țiganul, țiganca, ursarul, ursul, calul, capra, ciobanul nu prezintă deosebiri esențiale față de alte vălărete.

În nordul județului predomină o formă originală de vălăret care exclude aproape total măștile zoomorfe, le păstrează pe cele antropomorfe accentuînd aspectele legate de valoarea estetică a costumului

și punînd în prim plan elementul coregrafic. Cea mai reprezentativă este varianta de la Dobîrceni¹⁹. Principalele categorii de personaje — cîte șase — sînt: paianții, damele, harapii, oamenii de unire, la care se adaugă vîtaful jocului, calangiul, calangița și alte personaje episodice. Paianții sînt costumați semimilitar, cu coifuri ornate de oglinzi și mărgelile, țin săbii în mîini. Harapii sînt în roșu, au și ei coifuri și săbii, aspect în general războinic. Damele prezintă un insolit amestec de costumație feminină și masculină primul aspect dominînd prin cununile care sugerează coafuri savante și vîlurile albe care le acoperă fețele. Oamenii de unire au costume naționale, pălării și buzdugane acoperite de panglici multicolore. Principalele dansuri interpretate sînt: brîul, sirba damelor, a paianților, jocul harapilor, jocul oamenilor de unire, sirba-n bătătură, rața, oița, cărășelul, alunelul, hora pe bătute, pădurețul. Varianta Dobîrceni pare a prezenta un moment de trecere spre „rîndurile” exclusiv coregrafice de tipul Munteni de Sus și „damele” de la Bogdana, Bogdănești, etc.

Departate de a fi epuizat varietatea imprevizibilă pe care o oferă terenul, posibilitățile încă multiple de interpretare ale materialului deja discutat, credem că stadiul actual de cunoaștere a vîlăretului susține convingerile exprimate de la început în sensul originii sale într-un ritual de fertilitate caracteristic primăverii a cărui esență rămîne parțial incifrată.

NOTE

¹ Adran Fochi, *Datini și credințe populare de la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, București, 1976.

² Ion Mușlea, Ovidiu Birlea, *Tipologia jocurilor din rîpunsurile la chestionarele lui B. P. Hașdeu*, București.

³ V. Adăscăliței, *Teatru popular*, teză de doctorat.

⁴ Informație de teren, Gilcă Dumitru, Voinești.

⁵ Informație de teren, Gilcă Gabriela, Voinești.

⁶ Stelian Dumistrăcel, *Lexic românesc, cuvinte, metafore, expresii*, București, 1980.

⁷ Ion Mușlea, Ovidiu Birlea, *op. cit.*, p. 365.

⁸ Adran Fochi, *op. cit.*, p. 356.

⁹ V. Adăscăliței, *Teatru popular de Anul nou din județul Vaslui*, Vaslui, 1971, p. 18.

¹⁰ Horea Barbu Opreșan, *Teatru fără scenă*, București, 1981, p. 176

¹¹ Adran Fochi, *op. cit.*, p. 356—361.

¹² Informații de teren, Gilcă Dumitru, Novac Valeriu, Voinești.

¹³ Informații de teren, Hriscu Neculai, Puiești.

¹⁴ Informații de teren, Manolache Ștefan, Ruși.

¹⁵ Informații de teren, Rusu Ioan, Ciornovalic Toader, Iezer.

¹⁶ V. Adăscăliței, *op. cit.*, p. 129.

¹⁷ *Ibidem*, p. 133.

¹⁸ *Ibidem*, p. 139.

¹⁹ Informații de teren, Gîndu Vasile, Dobîrceni.

CONTRIBUTIONS A L'ÉTUDE DE „VĂLĂRET“
DANS LE DÉPARTEMENT DE VASLUI

R é s u m é

L'article nous relève quelques aspects concernant le phénomène ethnographique de „Vălăret“.

Premièrement, on explique l'origine étimologique du mot „Vălăret“, initial rite de fertilité du printemps devenue un rite d'hiver pratiqué, a la veille de Noël et la première journée du Nouvel Année.

Puis, l'auteur décrit le coutume dans quelques villages du département de Vaslui (Puiesti, Iezer, Iana, Bogdănița) ayant comme exemple typique le „Vălăret“ de Voinesti.

Répendu au centre de la Moldavie jusqu'au sud de la Moldavie, y compris Vrancea, la permanence de ce phénomène démontre encore une fois l'ancienne unité folklorique de la Roumanie.